

Tənqid və ədəbiyyatşünaslıq

SAHİB ƏLİYEVİN YARADICILIĞINDA SƏNƏTKARLIQ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Əslinə, qalsa, bu başlığı mən elə belə seçməmişəm. Sənətkar olmaq, şeir sonetin işığı gözü ilə baxmaq hər şeir yazana qismot olmur. Özü də indiki dövrü. İndi başqa peşələrə ol-duğu kimi, şeir yazanların da sayı hed-dindən artıq çoxdur və hor şeir yazan da özünü sənətkar hesab edir. Hətta elearları var ki, özünü sənətkar hesab edədiyinə görə şeira hor hansı bir çəq-qılıq də götürkən arzusuna düşür. Bəzən dediyimiz bu çəq-qılıq ondan ibarət olur ki, şair Azərbaycan dilçili-yinin qayda-qanunlarına zidd olaraq, misraların əvvəlində böyük hərfdən, bir növ, imtiyad edir, şeirin lazım gələn yerlərində heç bir durğu işarəsi qoy-mur. Mənəcə bu, hor şeydon, əvvəl doğma dilimizi ələ salımaq kimi bir şeydir. Cümlə dilimizi özüne məxsus qayda-qanunları var və dilçilik elmi bu qayda-qanuna dəqiq əməl etməyi tö-lob edir. Sahib Əliyevin yaradıcılığı ile tanış olanda isə, görürsən ki, şair bütün bu qayda-qanunlara dəqiq əməl edir, hətta şeira onu gözəlləşdirən yeniliklər də gotirməyə soy göstərir.

Sahib hor bir tezə şeiri üçün əvvəlcə tezə, heç kəsin işlətmədiyi mövzu tapır və bu mövzunu sənətin yüksək tə-leblərinə uyğun orjinal bir sənət əsəri-ne döndərər. Hətta işlətdiyi hor hansı bir söz bir balaca nakondəm çıxanda, onu şeir rəndəsi ilə rəndəleyir. Bu məqsədən özündən yüksəkdə duran şairlərin əsərlərini döndə-döna oxuyur və onlardan sənət sənərləri etrafı öyre-nir. Sənətin sənərləri dərindən öyrən-dikəcə də şeira yüksək məsuliyətə ya-naşır. Bunu şairin "Nizami zirvəsi" şeirində də aydın görmək olar. Bu şeir-de onun dahi ustادının istədiyi ilə öyündüyüni də açıq görürük. Həmin şeirdə şair yazır:

...Misranı ulduzdan yaratdı şair,
Şerinin bandları Ay oldu onun.
Zirvədə yaşadı, boy atdı şair,
İlləm sinəsində çay oldu onun.

Söz ilə zirvədə kiçildi şahı,
Yaradan insana söylədi böyük.
Qəlbini gövəntidə Məcnunun ahi,
Leyli öz əhdinə "çixanda dönük".

"Sırlar xozinəsi" sırlı bir ümman,
Sırrını zirvədə ellər açdı.
Zirvədə doğuldú "Yeddi gözəl" can,
Ay kimi parladi, gün kimi saçdı.

Dahi Nizamiyə bu cür yüksək qiy-mət veren şair çalışır ki, özü də de-yimlərini yüksək soviyyədə ifadə edə bilsin.

Mənəcə elə golir ki, şair istədiyinə na-il ol a bilib. Ən yaxşı cohet odur ki, Sahib Əliyev dahişəldən öyrənse də, özünü heç kimə oxşatır. Yəni orjinal yaradıcılıq yolu tutur. Şeirlərində biz ancaq onun özünü görürük. Bu da şair üçün çox müsbət haldır.

Sahib her bir misranı və hor bir bəndi poetika üzərində qurur, şeirlərinin sonluğununu çox yüksək soviyyədə bitirir. Onun şeirlərinin axırını bəndi o qəder güclü olur ki, bu güc şeirin əvvəlki bəndləri üçün də, bir növ, da-yaq rolu oynayır. Şairin şeirlərində misra-misranı, bənd-bəndi elə tamam-layır ki, onların arasında zərrəcə me-safe qalmayırlar.

Sahibin şeirləri şifahi xalq yaradıcı-lığına olduqca yaxındır. Şifahi xalq ədəbiyyatında olduğu kimi, onun şeirlərində də "dur-dir", "dur-dür" şəkilçi-

lərindən, demək olar ki, istifadə olun-mur. Bu da mütləci zamanı oxucuya yüngüllük gotirir. Şeira də yüngüllük gotiriləndə, o, asan oxunur, yaddaşlara da hez hekki olunur.

Ümumiyyətə, Sahib Əliyev xalq yaradıcılığından bəhrələnən şairləri-mizdəndir. Buna görə do onun yaradıcılığında xalq yaradıcılığına məxsus olan qoşma, bayati, gəraylı və rübai formalarla də xüsusi yet tutur. Özü də şair bu janrlara əl atanda ona hökmən müasirlik əhval-ruhiyyəsi qatır. Bu da oxucuya xüsusi zövq verir. Bu cür ya-zilarla iki misal gotirmiş istəyirəm – biri qoşma, birišə rübai:

*Yerişi nə gözəl yerişdi bunun,
Elə bil bir sənə üzüməyə galir.
Ya da ki, kaklikdə, mənən göy bilib,
Xirdaca-xirdaca süzüməyə galir.*

*Baxıram hüsünə - Gündəşdi, Aydı,
Hörüyü şəlala, gülüşü çayı.
Üzündə bahar var, gözündə yaydı,
Atası bağırmı üzüməyə galir.*

*Gəlir qulağıma qeyibdən bir səs:
-Gəl, düşmə təsviş, deyir ki, əbəs.
Məhabbatçıçıyı götürüb bu kəs,
Şənən üzəyinə düzüməyə galir.*

("Gəlir")

Ya:
*Bir cürə deyilik, yox, biz adamlar.
Var əyri adamlar, var düz adamlar.
Dünyada heç nadən qorxmaç, çokinmə
Namusu, qeyrəti tamız adamlar.*

*Dünyanın işidi, başa düş, paxıl.
Göy doldu, havada ildırım çaxır.
Başqası öləndə sevinmə, cüñkü
Şənən da başına gələcək axır.*

*Qızları aldatmaq hünər deyil, yox.
Öğlanlar, bu işlə öyünməyin çox.
Qızların üzəyi yarpaq kimidi,
Yarpaq desilməzni batıranda ox?*

("Rübailər")

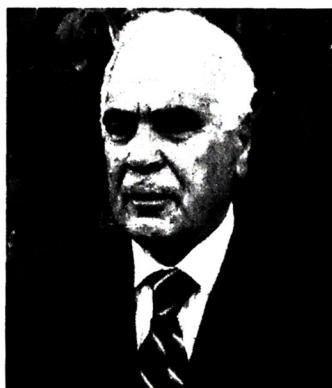
Gör nə qədər poetik, cüni zaman-da, yüksək mona daşıyan şeir parçalarıdır. Misralar elə bil su kimi axır. Xüsüsli, rübaılardən nöyin nə olduğunu çox yaxşı başa düşürsən. Yəni bu şeirlərən həm öyrənirsən, həm də onlar-dan yaşımaq və qurub-yaratmaq hovo-si keçir qanına.

Sahib Əliyevin sorbət vozndə yazdı-şəirler də orjinal təsir bağışılır. Onun bu cür şeirləri başqa şairlərin həmin sopkido yazılmış şeirlərindən tamamilə forqlənir. Bozi şairlərin belə şeirlərinin çoxunda fikir osas götürülür, sözər isə, neccə goldi, sopolenir, bəzən şeirin yaraşığı olan qafiyəyə əməl edilmiş, ediləndə də qafiyələr bir-birindən uzaq düşür. Sahibin sorbət şeirlərində isə qafiyələr, heca vəznində olduğu kimi, bir-birinə çox yaxın olur. Bu da şeirin oxunuşunu yaxşılaşdırır, sanbalını artırır. Bunu "Bəxtəvar heykəlin başına" şeiri əsa-sında sübut etmək istəyirəm:

*Bəxtəvar heykəlin başına –
dağ kimi durubdu durdugu yerdə.
Boyuna-buxununa söz ola bilməz,
adi-sani da gəzir
ən yaxşı nağmədə,
ən yaxşı şeirdə.
Dərdi yox – qanı qarala,
xəstə da olmayır – rangi sarala.
Q_ olan yerdə çatınlik də hədərdə.
Ömrü də ki,
bes günlük deyil,
dünyanın ömrü qədərdi.*

Şairin yaradıcılığında on yaxşı xüsusiyyətlərdən biri də sözlərdən yeri-lerin yerinde istifadə edilməsidir. Bu-nu onun yaratdığı tekirler dəha yaxşı sübut edir. Məlumdur ki, bəzən bəndi əsərlərdə tekir də olur, tekir da. Bəzən yazar eyni söz və ya fikri yersiz-yersiz bir neçə dəfə işlədir. Bu da olur tokrəçılıq. Tokrəçılıq, əslinə qalandır, çox pis şeydir, əsəri hörmətdən salır. Lakin elə sənətkarlar da var, eyni sözü ələ ustalıqla tokrar-təkrar işlədir ki, oxucu da ondan xüsusi ləzzət alır. Bu-na da deyirlər tekir.

Mən təkircilikdə Sahib Əliyevin yaradıcılığını yüksək qiymətləndirirəm. O, eyni sözü bir neçə dəfə elə işlədir ki, bu, fikri dəha da qüvvətlenir, həm də misraya və ya bəndə şirinlik

götürir. Konkret misal: Şair "Yarı su-du, yarı quru bu dünya" şeirində "qoy" sözünü bir bəndə düz dörd dəfə işlətmışdır. Lakin həmin söz gör neçə gözel bir mənzərə yaratmışdır:

*Yu, saflaşın, bülurlaşın qoy həyat,
Qoy təbəkkət qanad ağsun toy-büsət.
Toy-büsətən qoy doğulsun səadət,
Qoy deyilsin bir cənnətdi bu dünya.
Və ya "Yaxşılıq olmasa itər adam-lıq" şeirində bir neçə dəfə işlənən "yaxşılıq" sözünün yaratdığı ləvhəyə diqqət yetirin:*

*Yaxşılıq - sinəni coşdurən ilham,
Yaxşılıq - gecələr yandırılan şam.
Bir sira başqa şeirlərində də şairin cüni sözü bir neçə dəfə işlətməsi şe-ri-re, bir növ, gözəllik verir:*

*O kas ki, harama, gördüm, hərisdi,
O kas nəzərimdə hər seydən pisidi.
("Barışa bilmirəm belə adamlı")*

Və ya:

*Sevgi - qucağımda gülümsəyən yaz,
Sevgi - sinəm üstə dillənən tar, saz.
Sevgi olan yerdə çiçək də solmaz,
Sevgi bir güldü ki, ürkə qoxlayır.*

*("Məni eşq qoruyur,
sevgi saxlayır")*

Göründüyü kimi, şair "o kəs" və ya "sevgi" sözünü muncuq kimi elə düt-züb ki, elə bil yaraşlıq bir boyunbağıdır bu sözər, asılıb şeirin boyundan. Bu cür boyunbağıdan şairin onlarca başqa şeirlərində də gen-bol istifadə edilir.

Sahib Əliyevin şeirlərində məxsus olan bəzi başqa məsələlərən də da-nışmaq olar. Məsəlen, məlumdur ki, oxucu istədiyi vaxt hər hansı bir şeirin ona lazımlı olmayan misrasını və ya bəndini istədiyi vaxt ixtisara sala bilir. Lakin Sahibin şeirlərində bu, qeyri-mümkündür. Cümlə şair misranı misra-

ya, bəndi bəndə elə calaç edir ki, oxu-cunun araya girməsi heç cür mümkün olmur. Başqa sözə desək, misra misradan, bənd bənddən tutub möqsədə doğru gedir. Götürək elə "Yaşı da elə bəni cavanlaşdırır" şeirini:

*Biri ağac əkdi, becərdi onu,
Yüz adam yığılıb barın yedi.
Bar yəven adamlar sonra da bir-bir
O, ağac əkənə "cox sağ ol" dedi.*

*Baxıd: "sağol"lara o, ağac əkən,
Üzəyi dağ oldu elə bil onun.
Bilərsiz, nə qədər xeyri vardi
İnsanın alındığı hər bir "sağol"un.*

*Ruhu da qaldırır göylər "sağ ol",
Havası sinəda coşub-dasdırır.
Zəhmətin bəhrəsi olanda "sağ ol".
Yaşı da, görürsən, cavanlaşdırır.*

Sahib Əliyevin şeirləri başdan-başa fəlsəfidir. Bu şeirlərin her birində he-yata söyklənən bir mənqıb var. Bununla bəla, onun şeirləri həddindən artıq sade dilde yazılır. Düzdür, indi elə şairlər var ki, sadəliyə bir az yaxşı baxmırlar. Lakin başa düşmək lazımdır ki, sadəliklə şeiri sevdirir. Dahi O. Balzak deyir: "Əsl istedadda hər şey sadə və saf olmalıdır".

Sadəliyin deyərini nəzərə çapdırmaq üçün bir misal göstərmək istəyirəm. Bəzən hər hansı bir çayın və ya gölün suyunu tamasa edirən, görürsən, su o qədər durudur ki, dorinlikdə mövcud olan her şeyi, lap xırda baliq-lar bəle, gözüne olduğu kimi görse-nir. Şeir də belədir, səda olanda, söz də, fikir də canına yağı kimi yaiylır. Zövq alırsan bu sadəlikdən:

*Sən bir gölün sonasınan,
Mən pusquda duran ovçu.
Neyləyim ki, yaxın qoymur
Məni gölə qaróvulcu.*

*Ya kəklikson yamaçda sən,
Mən arxanca düşən adam.
Ümid keçib qabağıma.
Ona görə bir az şadam.*

*Amma səni ovlamağa
Heç burda da yox imkanım.
O, yamacdan as bu yana.
Həsrətində qomyan vanım.*

*("O yamacdan as bu yana")
Bir sözələ, Sahib Əliyev güclü şair-dir və çalışır ki, oxucu da güclü əh-val-ruhiyyə yaratır. Onun bu keyfiyyətini bir çox ədəbiyyat alımları, ayrı-ayrı tonqidçilər və başqa söz sərrafları da öz yazılarında açıq-aşkar təsdiq edirlər.*

Bu yolda ona daha böyük uğurlar arzulayıraq.

2020

*Minəxanum TƏKLƏLİ,
filologiya elmləri doktoru,
professor*